ВЕКША

У Векші було смугляве, вузеньке личко, кирпатий носик, темні лагідні очиці й гострий рот, тому здавалось, ніби Векша завжди нюхав повітря. І справді, він по всьому був схожий на гостреньку цікаву білочку.

Коли його звільнили з Червоної Армії, він який час вагався й не знав куди подітись. Та швидко йому прийшла спокуслива думка: погуляти, щоб не сталось, погуляти на волі. Він щось помічав у місті — життя наче повертало до чогось старого, чого він так завжди боявся; але тепер це було йому навіть до вподоби. Грошей, розуміється, в нього не було ані шеляга, та це ніскільки не турбувало.

Він не знав, що робити, але швидко надумав продати нову шинелю й штани з англійського сукна.

Другого дня вранці він поволі ходив на тічку, коло шопи, захоплений гамором, метушнею та силою барвистих найріз-номанітних речей. Він якось незчувся, як і продав одному перекупцеві за півціни обидві речі, але, відчувши в руках шелестливі "лимончики", збентежився й по щирості не знав, що йому робити.

Тоді в животі йому солодко смоктало, на язиці відчував тонкий присмак ласощів. Він згадав, що давно вже не їв досхочу, й зразу ж подався в середину шопи до столиків. Там 4 був ще більший гамір, але Векша швидко проштовхнувся й підійшов до бабів, що продавали сметану. Він пожадливо накинувся на горщатко з сметаною й почав їсти з м'яким білим хлібом, відчуваючи одночасно, як по всьому тілу розходиться пестлива теплінь, в животі лагідно булькотить, у мозок б'є радісний сік і очі дивляться весело.

Виївши сметану, Векша підійшов до другої баби й купив у неї глечик молока. Але після молока йому стало раптом холодно. Тоді він підійшов до чайного столика, попрохав чаю й почав пити його довго, з утіхою смакуючи кожен ковтень.

Коло самовара стояв червонощокий, веселий дідусь, плутав бороду пальцями, кряхтів та приємно посміхався.

— Папаша, а де тут пивна є? Щоб можна отакечки пивка й до пивка? — поспитав Векша, допиваючи чай.

— Пивна, кажеш? Пивна є, як же, то є! Он там, коли хочеш,— дідусь показав рукою й більш уважно оглянув Векшу.

— На побивку, товариш? — поспитав він.

— Ні, зовсім в одставку.

— Навоювались, значить?

— Годі, папаша! Тепер будем строїть, как полагається!

— А-а! Значить, до родні повертаєте?

— Ні, ні! —легко кинув Векша.— В мене нема нікого!

— Е-е, то не годиться, нада тоді жениться! — І дідусь захитав співчуваюче головою.

Векша тепер якраз згадав, що в нього й справді нема нікого з рідних. Була ще десь сестра, та вона вийшла заміж, а за кого, Векігіа й не знав до пуття. З пиши Векша вийшов і став вештатись по базару, оглядаючи все навкруги. Дорогою він купив насіння, цукерок, цигарок.

Але шелестливі папірці все ж муляли йому в кишені. На базарі він все здивовано оглядав, усміхався й по-дитячому дивувався:

— От то штука — неп! Дивись ти, скільки понаставляли всього! І де-воно тільки взялося?

Між возами він зустрів своїх земляків і захоплено, по-дитячому привітався з ними, як з рідними. Ті холодно посміхались, але коли Векша несподівано нагадав про пивну, вони раптом захопились і почали шуміти, голосно реготати й розпитувати Векшу.

ДорогЬю вони захопили знайомого міліціонера, двох червоноармійців — і в такій компанії увійшли до пивної.

У пивній Векша розходився, махав руками й про все захоплено розповідав.

— З ким же ти воював, Векша? — поспитав сусіда.

— З бандитами, братішка! Це така тобі каналія, куди не кинь, а вона тобі лізе сльотою. Одно слово — бандита! Ти тут налагодиш, заведеш порядки, а воно тобі ламає, руйнує.

— Виходить, ти горою-за Совітську власть?

— Небезпремінно" братішка! Потому, як вона стоїть за порядок, за справедливість. Щоб усім, значить, було вольно, хорошо жилось. Ето факт.

Векша помітив лукаві посмішки на вустах селянських хлопців і тоді, переконуючи їх, додав:

— Потому, ти сам посуди: земля тобі є, робочі прав добились, образованіє тобі, какое полагається, і всем слобода. Ні, братішка, ета власть наша — за порядок і справедливість, і її нада поддержувать.

Вони ще довго говорили, шумливо й невиразно, але коли

Векша вийшов з пивної, в голові йому від пива й самогонки було важко. Проте він настирливо думав і запитував себе:

— Почему ж так? Разві вона не за нас, не за порядок, справедливість ?

І він не розумів, чому ж його сусіди лукаво посміхались, чому заперечували? Але вперше упав йому в серце якийсь сумнів, і він нестямно розводив руками, не знаючи, в чому тут справа. В армії всі ці три роки, що він пробув, було все просто, ясно й не викликало найменшого сумніву.

Хлопці, що разом з ним гуляли в пивній, швидко попрощались і пішли до своїх возів, та не натякнули йому й словом, щоб підвезти. Тепер Векша ходив стомлено, в нестямі розводячи руками, й запитував себе: куди ж йому йти?

Та його чомусь несвідомо тягло на село, до своїх кревних земляків, і він підійшов до одного дядька попроситись, щоб той підвіз. Але дядько холодно й рішуче одмовився. Тоді Векша сердито плюнув і пішов пішки.

//

Векша йшов спокійною, урівноваженою ходою, до чого звик ще в війську. На ньому була старенька, уся в дірках шинелька, порвані англійські черевики, полатані штани й непідпере-зана блуза — крізь неї пробивався й студив просто в живіт вітер.

Був листопад. На розкваслій землі лататтям лежали білі плями снігу — на шляху в коліях руді калюжі болота.

Стежечки по боках від талого снігу були слизькі, й Векша щоразу сковзався. В обличчя йому студив вогкий вітер. Проте Векша йшов бадьоро, не зважаючи на все.

Коло одного хутірця його застигли присмерки. Векша вирішив перепочити, сів під старою вербою, запалив цигарку й почав вдивлятись і вслухатись у все, що було навкруги.

Короною верби журливо шумів вітер, звідти перескакував і гойдав купу верб і вишняка коло хутора. Хутір був обплетений, обгороджений, теплий і затишний — і все ж у задумі до чогось прислухався.

А навколо лежали важкі зажурені лани, пригноблені густими хмарами, від них ішов тихий покірний стогін, і Векша чув всім своїм серцем оцей стогін і болів укупі з ним за землю, за людей, що на ній працюють. У нього й самого була десь прихована думка сісти на землю, одружитись і завести господарство. Та якось він про це серйозно не думав. Векша запалив другу цигарку й тоді пішов далі.

У першому ж селі, що зустрілось йому, він вирішив переночувати. Він постукав у кілька хат, і всюди йому одмовляли. Його брала вже розпука й лють, та зустрічний хлопець порадив йому попроситись до однієї молодиці.

— У неї всі подорожні спиняються. Тітка Євдоха,— сказав хлопець і показав рукою на її хату.

У тітки Євдохи чиста хата, й сама тітка чепурна й привітлива. Обличчя в неї русяве, біле, пшеничне, й голос м'який та співучий.

Векша зразу якось повеселів, засміявся, з часом почав розказувати свЬї військові пригоди. Тітка легко якось і поралась по хаті, й зазирала до печі, де щось голосно булькотіло, й співуче сокоріла в розмові. Родина тітки зовсім невелика: маленький хлопець, років з вісім, дівка, що сиділа за прядкою (сестра чи дочка — Векша так і недобрав), і чоловік — темний, замурзаний і похмурий.

Пізніше Векшу нагодували білими паруючими галушками, знайшли десь трохи горілки, і дружньо сокоріла тітка по-родинному, тепло й щиро.

Десь усередині Векши співало серце теплом та радістю.

Йому послали спати на долівці, на свіжій соломі, і Векша, розлігшись, довго гомонів з тіткою:

— Ну, а як у вас, тьотю, нащот Советской власті? Чи приймають її порядки, как полагається?

— Що ж, хлопче, власть собі, а ми собі. Нам і за старого режиму було не добре-то жити, та й тепер не покращало.

— Почому ж так? — дивувався Векша.— Разві вона не за порядок, справедливість, одним словом, за лучшую жисть?

— Хтозна, хлопче! Може, воно й власть хороша, та тільки тут такі бузувіри сидять: гляди, щодня тобі й лізуть, то те, то інше. Одна біда з ними.

Але тітка, видно, забула про це й почала говорити про своє найближче. ,

Забрали на війну чоловіка, та вона ж тоді пильнувала за всім, збивала копійки та все чекала чоловіка. А він прийшов, хлопче, подумай, — з пранцями.

— Кинулась я до нього, аж у нього погань усяка завелась. Що вже поповозилась, що вже пополікувала, скільки тих грошей витратила, тепер зажило. То він унадився до дівчат — отака лиха година! А ти думаєш, хазяйство хто веде? Та він ні до чого, за все я та я.

Векша слухав і добродушно посміхався. Тітка притулилась до нього, важко дихала й сокоріла. Від неї пахло приємно жіночим молоком, сама вона начебто трохи хвилювалась — і Векші щось лоскотало десь глибоко в серці. Та він відганяв соромливі думки й злегка одхилявся. А на полу солодко всі хропли.

Ранок устав тихо, прозоро й сумно. Та в сумі була бадьорість, і жваво всі брались до нової денної роботи. Векша чекав сніданку й напружено думав: куди ж йому йти далі?

За сніданоком він поспитав:

— А що, тьотю, як у вас нащот того, щоб найнятись? Вона хвилину повагалась, а далі поважно відповіла:

— Аякже! Мабуть, можна. Тут є, хлопче, совіцька економія. Буряки там сіють, то там ти, мабуть, наймешся. А так, у людей, де ж тут? Там тобі, хлопче, добре буде. Наші дівчата щоліта й цукру поприносять, і зодягнуться, та й харчують добре. Як строковим — так і сахару дають, і хліба, й сала скільки хочеш.

— Значить, можна поправиться? — поспитав радіючи Векша.— Це б мені не мішало.

І він з увагою помацав свої гострі ребра та сухе засмалене тіло.

Векша попрощався привітно й щиро й вирушив у дорогу.

Йому вставали якісь теплі картини, і він солодко мріяв і по-дитячому сміявся. Хвилинами він витягував губи, вони зливались з кирпатим носиком. Тоді здавалось, що Векша нюхає повітря.

///

Векша стояв у кабінеті управителя' совхозу і, чекаючи відповіді, байдуже дивився в двір.

На широкому дворищі була сила сміття, соломи, гною, розкидані плуги, сіялки, косарки й інші машини. Із стайні вигнали волів, і вони ледве ступали, сонно ремиґаючи.

"Худі які!—думав Векша.— Нікому пильнувати!?"

Перед ним сидів управитель, червоний, гладкий, як налитий, чолов'яга й уважно переглядав документи Векшині.

Нарешті він підняв голову й оглянув Векшу маленькими, налитими салом очима.

— Так, товариш, значить, на роботу? Що ж ти знаєш?

— Шо ж, усе знаю! Можу на яку хочеш роботу!

— Ну, добре: ставай на поденну! Тільки знаєш, у нас балуваться не можна! Нада, товариш, работать!

— Ну, то звісно, как полагається! Управитель устав, насмішкувато оглянув Векшу.

— Так! Значить, за Совітську власть сражався? Молодець, Зекша! Так і нада!

І управитель підійшов і ляснув Векшу по плечу.

— Старайся, старайся, Векша! Георгія получиш! Векша ніяково посміхався.

— А що це в тебе — пузо, як бубон, світить!

І управитель підняв блузу, й ткнув Векші в пупа, і при цьому голосно захіхікав.

— Ех, ти, Векша, Векша! Що ж ти так!.. Ну, нічого, работай — пузо якось причепуримо!

Векша оселився в казармі. Він сподівався побачити чогось нового, але на стінах висів плакат з сіялкою Гельферіх і Саде й клаптик розбитої люстри.

Казарма була спільна для хлопців і дівчат. Звечора Векша збирався читати книжку або газету — якось він попрохав газет у конторі й приніс до казарми. Але вже о сьомій заходив доглядач і загадував гасити світло.

— Як же так, товаришу!—протестував Векша.— Нада ж просвіщаться, читать! Разві так полагається?

— А де я тобі візьму гасу?

— Так нада достать!

— Нада, нада! А де я тобі візьму? Ти знаєш, не виписують! У клуб іди, коли хочеш читать.

— А де ж клуб?

— Скоро одкриють...

— Та поки ж одкриють!

— Ну, підожди, не пропадеш!

Хлопці спали, як і раніш то водилось: укупі з дівчатами. До півночі вони хіхікали, жирували. А тоді, стулившись, обнявшись, засипали. Інколи траплялись дуже важкі сцени й дорікання. Коли одного разу запротестував Векша, його засміяли.

— Так постой! Как же ето! — говорив Векша.— Разві ето полагається? Разві так можна? Ну> коли ти хочеш, так женись там, як знаєш! А зачим знущатись з дівчини?

Але його вкрили гучним реготом.

Робітникам мусили давати добру страву, та замість цього варили куліш з червивим пшоном та старою олією.

Векша кілька разів підбивав робітників, та вони байдуже знизували плечима й мовчали.

Тоді він пішов до управителя сам.

— Ось що, товариш! — сказав він.

— А де ми з тобою свиней пасли, голубчику, що я тобі товариш?

Векша ніяково посміхався.

— Непорядки великі завелися,— хитав головою Векша.— Корма полагаються кращі, чому їх не дають? Нада, щоб світло було довше, щоб можна було й почитать, і поговорить про всякі штуки! А Ковгаль, як тільки повечеряють, зразу гасить світ. Ну й нащот женського полу — теж не полагається, щоб укупі.

Управитель голосно реготав.

— Нащо ж ми тоді, товариш-гражданін, воювали, свободу защищали? Хіба для того, щоб старий режим повернути?

Управитель поляскав по плечу Векшу.

— Ех, ти, Векша, Векша! Бути тобі харчкомом. Чом тебе не призначили за комісара?

— Та як же ж так? — не втихав Векша.

— Нічого, нічого. Поработай, брат, з голодним пузом! Надо восстанавлівать советское хазяйство!

Так і повернувся Векша ні з чим. Та йому_глибоко западала якась думка.

IV

На зимнього Миколи у селі був храм. Службовці господарства теж святкували.

То були переважно пани поляки, колишні службовці польських фольварків — пани коморні, пани рахівники, пани доглядачі,

селекціонери й просто пани. Святкували всжладчину, свято влаштували у флігелі, де жив головний рахівничий.

Векша бачив: пан коморний звечора вивалив з комори добрий клунок цукру, за оселями верещала десь свиня, яку кололи к святу.

Свято розпочалось з полудня. Пан коморний приймав гостей, а пані одним оком помічала: у панни Зосі було вбрання кремове, шовкове, а в панни Ядвиги блакитне з блискучими камінчиками на поділках; у пана Стася штани в смужку, в пана Я ся — в кліточку.

— Прошу, прошу панство сюди заходити!

Векша з цікавості пішов з другим робітником і стиха зазирав в освітлені вікна.

Він довго тої ночі не міг заснути і все думав про все, що бачив, і ніяк не міг зрозуміти: чому то так пішло?

Він пригадував собі, як одного разу він кинувся з кількома товаришами на долину, де густо лягали набої. Тоді його серце лячно замирало і все ж десь раділо — хтось уклониться його смерті й подякує за краще життя.

V

Швидко на господарстві сталась невеличка подія: звільнили кількох штатних робітників, за що й чому саме це зробили — ніхто не міг сказати.

Але пізніш дізнались, що їх звільнено через Федорку, упра-вителеву покоївку. 4

Федорка ловка й моторна дівчина. Вона начебто й з хлопцями жартує, а потім за все розповідає управителеві. А той слухається й по її словах робить.

Векша розпалився. Він зразу хотів іти й вивести все на чисту, та швидко отямився.

— Ето ще не факт. Нада непремінно вдостовіриться. Потому, як ошибка вийде, нехарашо буде. Іменно, нехарашо.

Одного вечора він намірився пізненько з гуртом хлопців піти, як управитель ляже спати.

Вони підвели так, що перехватили швидку пошту і мусили з нею піти вночі, буцімто кучер щойно привіз з міста і повинен негайно вручити.

Векша вкупі " двома іншими хлопцями просиділи допізна в казармі, а тоді пішли до управителя. Вони постукались до куховарні, де їм нешвидко одчинили. В куховарні вони який час топтались, пильно оглядаючи всі закутки, Федорки вони ніде не запримітили, й тоді вирішили йти до управителя. Вони рішуче постукались до кімнати.

— Якому там чортові треба? Хто там? — сердито поспитав управитель.

— Пошта з города,— рішуче відповів Векша.

— Поклади на завтра!

— Нельзя, веліли самолично зразу вручить!

Тоді управитель одчинив з грюкотом двері. Хлопці зостались на місці, а Векша увійшов до кімнати.

Управитель був у одній сорочці, але в штанях і чоботях. В кімнаті було парко. Зі столу щось спокійно прибирала Федорка.

— І ніколи ти не зробиш, як я тобі загадаю! — визвірився на неї управитель.— Кажу ж тобі: воду неодмінно на ніч став.

— Та я забула.

Векша уважно оглядав їх обох.

— А то ось Векша скаже, що ти в мене ночувала,— жартуючи додав управитель.

— Ото й видумаєте.

— Бліх тільки напустиш мені!

Управитель захіхікав. Федорка вийшла з кімнати.

— Отаке дурне зілля! Хай воно сказиться! Хі-хі-хі! — сміявся управитель.— А ти, Векшо, справний! Ну, давай сюди, що ти там привіз!

Векша подав пошту, а сам стояв, у нестямі розводячи руками. Він сподівався побачити щось іншого, але те, що він застав, швидше збентежило, аніж у чомусь упевнило. Він,-похнюпивши голову, швидко вийшов з кімнати й розповів про все хлопцям.

Проте другого дня вони вирядили одного посланця до міста розказати про все профспілці.

За кілька день приїхав член комітету, кривий утленький добродій з гостренькою бородою та чванливим обличчям. Він ходив по казармах, до всього уважно приглядався, про все розпитував робітників і все

записував у маленьку книжечку. Зустрівши управителя, він почав прилюдно дорікати йому.

— Іди ти к чорту! Мені он ніколи, а ви єрунду всяку городите!

— Ти що ж тут, лобуряко, дівчат портиш?

І член комітету голосно ляснув рукою по спині управителя. Обидва вони пішли з казарми, весело сміючись, а член комітету кумедно при цьому підстрибував. Другого дня член комітету виїхав, заспокоївши робітників різними обіцянками, і все пішло знову по-старому.

VI

Приїхав культурник читати лекції. Був він русявий, обличчя жовте, попід носом потикалась ріденька, рижувата щетинка.

Читав він про історію землі та про зорі; читав довго й нудно, й багато робітників до кінця лекції встигало добре подрімати. Зо всіма поводився лагідно й чемно, а Векші цілком подобався:

— Оце так чоловік! Іменно таких нам і нада!

За кілька день культурник од'їздив додому, й Векша заохотився його одвезти.

Дорога була далека — їхати важко. На шляху стояли глибокі, застиглі калюжі. Зі сходу дув сердитий вітер. Векша студив руки, тулився в стареньку шинельку й стьобав коней. Але час від часу він обертався й починав довгі балачки про теперішній лад.

Він за все докладно розпитував, розповідав власні пригоди, і культурник знехотя відповідав йому.

— А як нащот Совєцькой власті ви думаєте?

— Та що ж? Воно власть, як власть...— відповідав культурник.— Тільки, конечно...

— Ви хіба не вірите?

— Нельзя сказать, щоб не вірив, тільки так...'

Векша скоса поглянув на нього й голосно засміявся. Цього разу він, здається, все зрозумів.

— Ви тільки, товаришу, швидше, швидше. Підстьобуйте конячок потроху.

— Нічого, поспіємо,— розважливо говорив Векша.

— Де там поспіємо, голубчику! Тут таке діло, щоб на базар на завтра. Кажуть, плічка завтра дешеві будуть! На святки треба купить.

Далі їхали мовчки, кожен думаючи про своє.

Ночували знову в тітки. Тітка так само лагідно й привітливо приймала, шанувала білими галушками, самогонкою, поклала обох на солому спати, а сама ще довго гомоніла.

У тітки ще звечора сиділи якісь здорові парубки, жартували з дівкою, що пряла пряжу, та й "тьотю" злегка зачіпали. А коли полягали спати, Векша чув на полу голос тітчиного чоловіка:

— Ти будеш довго мені жирувати з хлопцями? Знаю, я все знаю, що ти робиш! Ти думаєш, не бачу? Брешеш! Як кобила ржала, коли обнімав!

Та "тьотя" швидко зашепотіла, й чоловік стих.

Виїхали вдосвіта рано, культурник поспішав на базар.

Було темно й сіро. Надворі стояв густий туман. Під колесами бовтали калюжі. За який час десь заманячіли вогоньки міста.

І раптом сталась несподівана річ.

Віз ускочив поміж кригою в вузенькі колії й застряв. Спочатку коні сіпали, а далі рішуче стали, скільки не бив їх Векша.

У Векші черевики були порвані, підошви підв'язані мотузками.

Він подивився на них і сумно захитав головою. А далі звернувся до культурника:

— А чи не могли б ви, товаришу, як-небудь пособить?

— Що саме?

— Та треба вилізти та піддержати воза.

— О, ні, цього ніяк не можу! Промочу ноги, застуджусь! А чому б вам цього не зробити!

Тоді Векша поволі підняв ногу й показав черевика.

— Хм! Ото біда! Ну, то як знаєте, товаришу, а виїхать треба. Та й на базар щоб не спізниться.

Тоді Векша зіскочив на горбок, хвилину постояв, а далі махнув рукою й пішов.

Трохи пізніш він заскочив до хати на хуторі, постукав, щось сказав і пішов.

А культурник сидів на возі й чекав.

У груди Векші студив вогкий вітер, поли шинелі тріпотіли. Але Векша йшов швидко, розмахуючи рукою.

Вогні міста, чимдалі яскравіш, вставали з туману.

Векша вже думав: він неодмінно вступить на завод. Там гурт робітників, там можна жити дружно й весело!

І Векша посміхався цій думці.

Інколи він піднімав голову, витягував губи й, здавалось, гострим лицем нюхав повітря.

Лютий, 1924 м. Київ